

ВІДГУК

*офіційного опонента, доктора педагогічних наук,
професора кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, декана
факультету соціальної та психологічної освіти*

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Кравченко Оксани Олексіївни

*про дисертаційне дослідження Назар Наталії Іванівни на тему:
«Розвиток соціальної роботи у сфері здоров'я в Канаді та Україні:
порівняльний аналіз»,*

*поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності
231 – Соціальна робота*

1. Актуальність дисертаційного дослідження. Здоров'я людини залежить не лише від внутрішнього стану, а й від зовнішніх факторів (соціальна стабільність, екологічна безпека, рівень культурного і духовного розвитку, життєвий добробут), проте благополуччя українського суспільства в останні десятиліття піддається травматичним подіям. Постчорнобильський період є чинником погіршення стану здоров'я населення і відзначається тривалістю, пандемія внаслідок поширення коронавірусної інфекції COVID 19 вражає всі вікові категорії громадян і вони потребують довготривалої реабілітації. Крім того, в таких умовах відбулося повномасштабне вторгнення країни сусіда-агресора, що посилює негативний вплив на загальний психосоціальний стан людини, є причиною інвалідизації населення і смертності. Все це зумовлює потребу професійної допомоги у сфері здоров'я і розширення меж цієї допомоги на основі міждисциплінарного підходу та компаративних досліджень, що вмотивовано визначає актуальність дисертаційного дослідження Н. І. Назар.

Наукова праця орієнтована на виявлення принципово нових знань на перетині окремих галузей знань. У такій міждисциплінарності спроектована ключова роль соціальної роботи як у теоретичній, так і практичній площинах. Ряд реформ Міністерства соціальної політики, Міністерства охорони здоров'я спрямовані на розбудову системи надання реабілітаційних послуг, проте

актуальною залишається проблема дефіциту кадрового забезпечення для реабілітації, зокрема відсутні посади соціальних працівників у закладах охорони здоров'я, які б були частиною мультидисциплінарної реабілітаційної команди та оперативною зв'язною ланкою між особою, яка потребує забезпечення відповідними реабілітаційними послугами, та державою, яка гарантує надання таких послуг. Розробки потребують і загальнодержавні та регіональні програми із підтримки і розвитку соціальної роботи у сфері охорони здоров'я різних категорій громадян.

Україна вже має 30-річний досвід професійної соціальної роботи, зокрема, імплементацію Закону України «Про соціальні послуги» (2019), реформування системи соціального захисту в умовах децентралізації, проте доцільним є вивчення міжнародного досвіду надання соціальних послуг, що дасть змогу виявити ризики та проблемні питання під час створення сучасної системи соціального обслуговування в нашій країні. Особливої уваги заслуговує канадський досвід, який інтегрує інноваційні практики соціальних працівників у сфері здоров'я (міждисциплінарне втручання як ключовий принцип роботи, мережа соціальних працівників у боротьбі з нерівністю щодо здоров'я).

Отже, необхідність розроблення цілісного, конструктивного, наукового підґрунтя розвитку соціальної роботи у сфері здоров'я в Україні за високими стандартами Канади дає змогу констатувати актуальність теми дисертаційної роботи Наталії Іванівни Назар.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, рекомендацій та висновків, сформульованих у дисертації. Дисертантка на високому науковому рівні обґрунтувала вибір теми, визначила мету і завдання дослідження. Послідовність та логіка розділів дисертації демонструє розуміння авторкою теоретичних положень, методології дослідження, методів вивчення окресленої наукової проблеми. Наявний чіткий баланс між викладом змісту в розділах дисертації та задекларованою метою і завданнями дослідження. Зміст розділів відповідає сутності об'єкта – соціальній роботі в Канаді та Україні та предмета дослідження – особливостей розвитку соціальної роботи у сфері

здоров'я в Канаді та Україні. Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі порівняльного аналізу особливостей розвитку соціальної роботи у сфері здоров'я в Канаді та Україні встановити закономірності й тенденції цього процесу в Канаді та, враховуючи їх, запропонувати шляхи творчого впровадження прогресивних ідей канадського досвіду у вітчизняну соціальну роботу. Відповідно до поставленої мети Н. І. Назар визначила чотири основні завдання, які були реалізовані на різних етапах наукового пошуку в межах позитивістської парадигми досліджень у соціальній роботі на основі експериментальної й статистичної методології з використанням якісних та кількісних методів дослідження. У дисертації розкрито й обґрунтовано основні теоретичні положення, висновки, рекомендації, високому рівню обґрунтованості яких сприяло використання значної наукової джерельної бази відповідно до предметної спрямованості дисертаційного дослідження та апробація отриманих результатів на вітчизняних і зарубіжних наукових конференціях.

Тема дисертаційного дослідження відповідає змісту і спрямованості комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри соціології та соціальної роботи Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка» під назвою «Дослідницька ініціатива та практична реалізація соціально-політичних проєктів щодо врегулювання соціальних проблем сучасної України» (державний реєстраційний № 0118U000886).

3. Достовірність та наукова новизна отриманих результатів.

Ознайомлення зі змістом дисертації та основними публікаціями дисертантки за темою дисертації дає змогу зробити висновок, що мету дослідження досягнуто. Основні теоретичні положення дисертації характеризуються науковою новизною і сформульовані авторкою особисто. Зокрема, у дисертації вперше у вітчизняній соціальній роботі цілісно проаналізовано становлення, розвиток та функціонування соціальної роботи у сфері здоров'я в Канаді й Україні як важливої складової системи соціальної роботи та актуального напрямку практичної діяльності, наукових досліджень і

професійної підготовки соціальних працівників обох країн. Простежено генезу соціальної роботи у сфері здоров'я й запропоновано авторську періодизацію її розвитку. Обґрунтовано, що соціальна робота у сфері здоров'я як міждисциплінарна наукова проблема інтегрує ідеї різних галузей наукового знання – соціальної роботи, охорони здоров'я, психології, соціології, педагогіки, філософії, біоетики, культурології, політології тощо, а результатом її розв'язання є подолання нерівності щодо доступу до послуг у сфері охорони здоров'я населення, зумовленої впливом соціальних детермінант на здоров'я.

Авторка обґрунтувала зміст поняття «соціальна робота у сфері здоров'я» як діяльність спеціально підготовлених соціальних працівників для організації та надання соціальних послуг у закладах охорони здоров'я, немедичних установах і за їх межами (вдома), що реалізується на засадах міждисциплінарного підходу й охоплює всі три рівні практики соціальної роботи. Її зміст полягає, з одного боку, в сприянні зміни поведінки щодо здоров'я з урахуванням особливостей клієнта (вік, стать, особистісні якості, культурна / релігійна приналежність, досвід здоров'я) шляхом навчання здорового способу життя і наснаження, а з іншого боку, в подоланні бар'єрів у доступі до послуг з охорони здоров'я через відстоювання права на здоров'я, тобто роботі з соціальними детермінантами здоров'я і зміною середовища.

У дисертації визначено концепцію, яка заснована на цінностях соціальної роботи і є інструментом використання прогресивних ідей досвіду Канади для вдосконалення професійної діяльності соціальних працівників у сфері здоров'я в Україні на чотирьох рівнях – державному, інституційному, регіональному, місцевому (в громаді), за напрямками – концептуальним, нормативним, управлінським, методичним, інформаційним.

Отже, змістове наповнення пунктів наукової новизни справді має теоретичне та практичне значення як для науки соціальної роботи, так і для споріднених з нею за об'єктом наукової уваги напрямів наукової думки. Дисертація Н. І. Назар сприймається як новий погляд на проблему соціальної роботи у сфері здоров'я із використанням інноваційного досвіду Канади із належно прокоментованими узагальненнями і висновками. Наукові положення

мають наукову новизну, практичну цінність, вони логічні та глибоко обґрунтовані.

4. Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях. Ключові положення й результати дисертації належно висвітлені й апробовані в публікаціях різного рівня. Наведено відомості про апробацію роботи, особистий внесок здобувачки та відповідність публікацій темі дисертаційного дослідження. Кількість, обсяг та зміст друкованих праць відповідають вимогам МОН України до публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

5. Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Композиція дисертації складається із двох анотацій, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних літературних джерел, додатків та визначається чіткою логікою викладу змісту без зайвого занурення в дотичні до дослідження проблеми. Повний обсяг дисертації становить 380 сторінок, у роботі подано 8 таблиць та 6 рисунків.

Структура дисертації логічно побудована і сприяє розкриттю теми дослідження, виконанню поставлених завдань – висвітлення розвитку соціальної роботи у сфері здоров'я в Канаді та Україні на основі порівняльного аналізу.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження. Виклад матеріалу відзначається послідовністю та доказовістю. Вказана наукова новизна роботи не викликає заперечень і відповідає меті, завданням та висновкам. Наведені дані про апробацію роботи, особистий внесок здобувачки та відповідність публікацій. Вказано зв'язок роботи з науковими темами.

Н. І. Назар у першому розділі дослідження «Теорія та методологія соціальної роботи у сфері здоров'я» розкриває теоретичні положення концепції дослідження. Дисертантка проаналізувала наукову літературу за тематичними напрямками (соціальна робота, соціальна робота у сфері здоров'я, соціальна робота в Канаді), а також представила співвідношення основних термінів соціальної роботи, що стосуються сфери здоров'я в українській та закордонній

практиці. Заслуговує на увагу широка джерельна база – авторка проаналізувала та узагальнила українські та закордонні наукові праці, що дало змогу їй сформулювати основні поняття дослідження, зокрема дати авторське визначення соціальної роботі у сфері здоров'я.

Н. І. Назар схарактеризувала основні теорії соціальної роботи у сфері охорони здоров'я, обґрунтувала методологію діяльності та етику професійної соціальної роботи у сфері здоров'я в ретроспективі, виявила, що філософія професійної соціальної роботи у сфері здоров'я формувалася впродовж тривалого історичного періоду в умовах наснаження ідеями милосердя, гуманізму, позитивізму, розвитку громадянського суспільства, зокрема завдяки Канадській асоціації соціальних працівників.

У другому розділі «Практичні аспекти соціальної роботи у сфері здоров'я в Канаді та Україні» дисертантка окреслила історичний контекст розвитку соціальної роботи у сфері здоров'я в Канаді, виявила її сучасні тенденції, а також урахувала чинник участі соціальних працівників у розв'язанні проблем, пов'язаних зі здоров'ям населення, як в медичних закладах, так і за їх межами, що дало можливість їй виокремити сім послідовних періодів, кожен із яких вирізняється притаманними йому закономірностями. Крім того, у додатках схематично авторка дисертації представила періодизацію розвитку соціальної роботи у сфері здоров'я в Канаді.

Н. І. Назар простежила взаємозв'язок соціальної роботи зі сферою здоров'я в Канаді на загальнодержавному та регіональному рівнях. З огляду на відносну автономію кожного регіону виявила унікальність і оригінальність структури і змісту роботи з надання послуг з охорони здоров'я та соціальних послуг, виокремила стандарти та власні підходи кожного регіону до організації цих послуг, виконала огляд різних закладів та місць практики, де можуть працювати соціальні працівники у сфері здоров'я в Канаді.

Цінні результати досліджень Н. І. Назар, що стосуються практики соціальної роботи в Канаді, де суб'єктами є громадські організації, зокрема дві професійні організації: Канадська асоціація соціальних працівників та Канадська асоціація освіти з соціальної роботи. З огляду на те, що громадські

організації в Україні згідно з чинним законодавством набувають статусу надавачів соціальних послуг, відрефлексовані наукові положення і висновки мають теоретичне і практичне значення для становлення і розвитку недержавного сектору у сфері соціального захисту в Україні.

У третьому розділі дослідження «Порівняльний аналіз соціальної роботи у сфері здоров'я в Україні та Канаді» на основі визначеної проблеми дослідження та висунутих трьох гіпотез схарактеризовано досвід практичної діяльності експертів соціальної роботи у сфері здоров'я з Канади та України.

Відзначимо запропонований дизайн дослідження, діагностичний інструментарій, зумовлені етичні засади дослідження. Для інтерв'ювання було залучено групу експертів із Канади та України із різних напрямів соціальної роботи у сфері здоров'я, які виконували різні ролі: практичні, посередницькі, управлінські чи дослідницькі, а також надавали інформацію за блоками: попередня інформація про експертів; категорії клієнтів та їх проблеми; підходи та методи роботи експертів; досвід роботи в команді; оцінювання послуг; підвищення якості та ефективності послуг.

Результати інтерв'ю узагальнено і презентовано окремо серед канадських та українських колег, на основі чого зроблено порівняльний аналіз, виявлено спільні ознаки та відмінні риси, що дало змогу визначити можливості впровадження прогресивних зарубіжних ідей соціальної роботи у сфері здоров'я, створення прогностичної моделі практики в Україні. Зокрема, перспективними виступають такі пропозиції: формування системи соціальних послуг у сфері охорони здоров'я, налагодження міжгалузевої взаємодії в питаннях збереження і зміцнення здоров'я на державному (між Міністерством охорони здоров'я і соціальної політики), інституційному (між фахівцями і закладами сфери здоров'я та соціальними працівниками), регіональному (між державними, громадськими, благодійними організаціями, закладами охорони здоров'я, соціальними службами) і місцевому рівнях; посилення ролі недержавних організацій у сфері надання соціальних послуг; проходження ліцензування для практичної роботи соціального працівника у сфері охорони здоров'я; запровадження стандартизації професійної діяльності та зовнішньої

системи забезпечення якості надання таких послуг; забезпечення супервізії як невід'ємної складової професійної діяльності.

Застосування системно-структурного аналізу в дисертаційному дослідженні дало змогу Н. І. Назар обґрунтувати та змодельовати систему соціальної роботи у сфері здоров'я в Канаді, компонентами якої є: ціннісний (мета, підходи, принципи, цінності), суб'єкт-суб'єктний, змістовий (місця практики, соціальні послуги, ролі і функції соціального працівника), організаційний (організаційні умови, моделі практики соціальної роботи у сфері здоров'я), результативний (оцінювання і моніторинг надання послуг, супервізія). Урахувавши канадський досвід, дисертантка запропонувала авторську модель структури центру комплексного надання соціально-медичних послуг у загальній організаційно-функційній структурі територіальної громади.

Отже, авторка зробила обґрунтовані висновки та сформулювала конкретні практичні рекомендації. Дисертацію Н. І. Назар вважаємо самостійною і структурно звершеною науковою роботою, її оформлення в цілому відповідає чинним вимогам Міністерства освіти і науки України до такого роду наукових робіт. Робота характеризується єдністю змісту і має як науково-теоретичну, так і практичну цінність.

6. Практичне значення отриманих результатів. Дисертація Н. І. Назар містить значний обсяг наукового, теоретичного, практичного матеріалу, який буде доцільним при організації підготовки соціальних працівників та фахівців соціальної роботи. Теоретичні та практичні напрацювання здобувачки відзначається практичною спрямованістю та можуть бути використані в подальшому розробленні наукової проблеми соціальної роботи у сфері здоров'я. Авторський інструмент дослідження можна використовувати при проведенні відповідних компаративних досліджень для виявлення кращого зарубіжного досвіду та інтегрування його в практичну діяльність соціальних працівників в Україні.

Результати можуть бути корисними для керівників центрів надання соціальних послуг у громадах, зокрема для організації та надання комплексних соціально-медичних послуг населенню громади; для фахівців-практиків

соціальної роботи, керівників державних і громадських організацій, що надають соціальні послуги, спрямовані на збереження здоров'я різних категорій населення, для формування технологій соціальної та соціально-педагогічної роботи у сфері здоров'я.

Наукові та теоретичні матеріали дисертації можна включати до програм підвищення кваліфікації фахівців соціальної роботи та до освітніх програм зі спеціальності 231 «Соціальна робота».

7. Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації.

Оцінюючи загалом позитивно наукове та практичне значення отриманих дисертанткою результатів, дозволимо собі висловити зауваження та рекомендації до деяких положень дисертації, які можуть бути предметом наукової дискусії та напрямами подальшої дослідницької роботи, зокрема:

1) заслуговує на увагу компаративне дослідження соціальної роботи у сфері здоров'я в Канаді, зміст якої спрямований на комплексне розв'язання соціальних проблем у контексті здоров'я людини і на покращення добробуту шляхом зміцнення і збереження здоров'я. На нашу думку, доцільно врахувати особливість застосування Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності і здоров'я (МКФ, International Classification of Functioning, Disability and Health. ICF) у практиці соціальної роботи у сфері здоров'я, тим більше, що в грудні 2017 р. Уряд України затвердив план заходів із провадження МКФ (у 2019 р. ця класифікація перекладена і адаптована українською мовою), відповідно до якого серед завдань передбачено використання міжнародних класифікацій у реабілітаційній діяльності шляхом розробки та надання медичних, реабілітаційних, освітніх, соціальних послуг для осіб з обмеженнями життєдіяльності, під час розроблення та реалізації індивідуальних програм реабілітації. Відповідно, з наукової точки зору, набуває актуальності імплементація міжнародних класифікацій у науково-дослідну діяльність з питань реабілітації, розробки методичної основи надання реабілітаційних послуг.

2) дисертантка виявила прогресивні ідеї досвіду Канади й обґрунтувала науково-методичні рекомендації для їх творчого використання в розбудові

соціальної роботи у сфері здоров'я в Україні. Запропоновані рекомендації обґрунтувала на державному, галузевому, інституційному, регіональному і місцевому рівнях за напрямками – концептуальним, нормативним, управлінським, методичним, інформаційним. За нормативним напрямом передбачено внесення «Соціальної роботи у сфері здоров'я» в державний класифікатор професій і посад, а також розроблення стандартів професійної діяльності соціальних працівників у сфері здоров'я. Вважаємо за доцільне розроблення проєкту професійного стандарту професії «Соціального працівника у сфері здоров'я» та подати до профільного міністерства на розгляд і затвердження, що розширило б спектр професійних кваліфікацій в Україні.

3) для характеристики діяльності провідних професійних організацій (Канадська асоціація соціальних працівників та Канадська асоціація освіти з соціальної роботи) видається доцільним також проаналізувати систему підготовки соціальних працівників у сфері здоров'я в закладах вищої освіти Канади, а саме рівні підготовки, спрямованість освітніх програм, перелік освітніх компонентів, практичну підготовку, докторські програми тощо.

4) практичне значення дослідження, на нашу думку, варто підсилити авторськими напрацюваннями та практичними доробками. Корисним і практично доцільним було б розроблення навчального посібника, методичних рекомендацій щодо використання досвіду Канади, спецкурсу для розширення вибіркового освітніх компонентів підготовки соціальних працівників в Україні.

Висловлені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертації Н. І. Назар, а швидше є пропозиціями, які можуть бути використані при подальшому дослідженні цієї наукової теми.

8. Висновок. Цілісний аналіз дисертації Н. І. Назар «Розвиток соціальної роботи у сфері здоров'я в Канаді та Україні: порівняльний аналіз» та аналіз наукових публікацій за темою дисертації дозволяє зробити висновок, що дисертація є завершеною, самостійною, цілісною науковою працею, яка містить наукову новизну, теоретичне і практичне значення, обґрунтовані й аргументовані рекомендації та висновки, відповідає спеціальності «соціальна робота».

Дисертація Наталії Іванівни Назар «Розвиток соціальної роботи у сфері здоров'я в Канаді та Україні: порівняльний аналіз», представлена до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії, відповідає вимогам, визначеним наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого КМУ від 12.01.2022 р. № 44 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», що дає підстави для присудження Наталії Іванівни Назар наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 231 «Соціальна робота».

Офіційний опонент:

*Декан факультету соціальної та психологічної освіти,
професор кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи*

*Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини,
доктор педагогічних наук*

Оксана КРАВЧЕНКО

Ректор

*Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини,
доктор педагогічних наук, професор*

Олександр БЕЗЛЮДНИЙ